

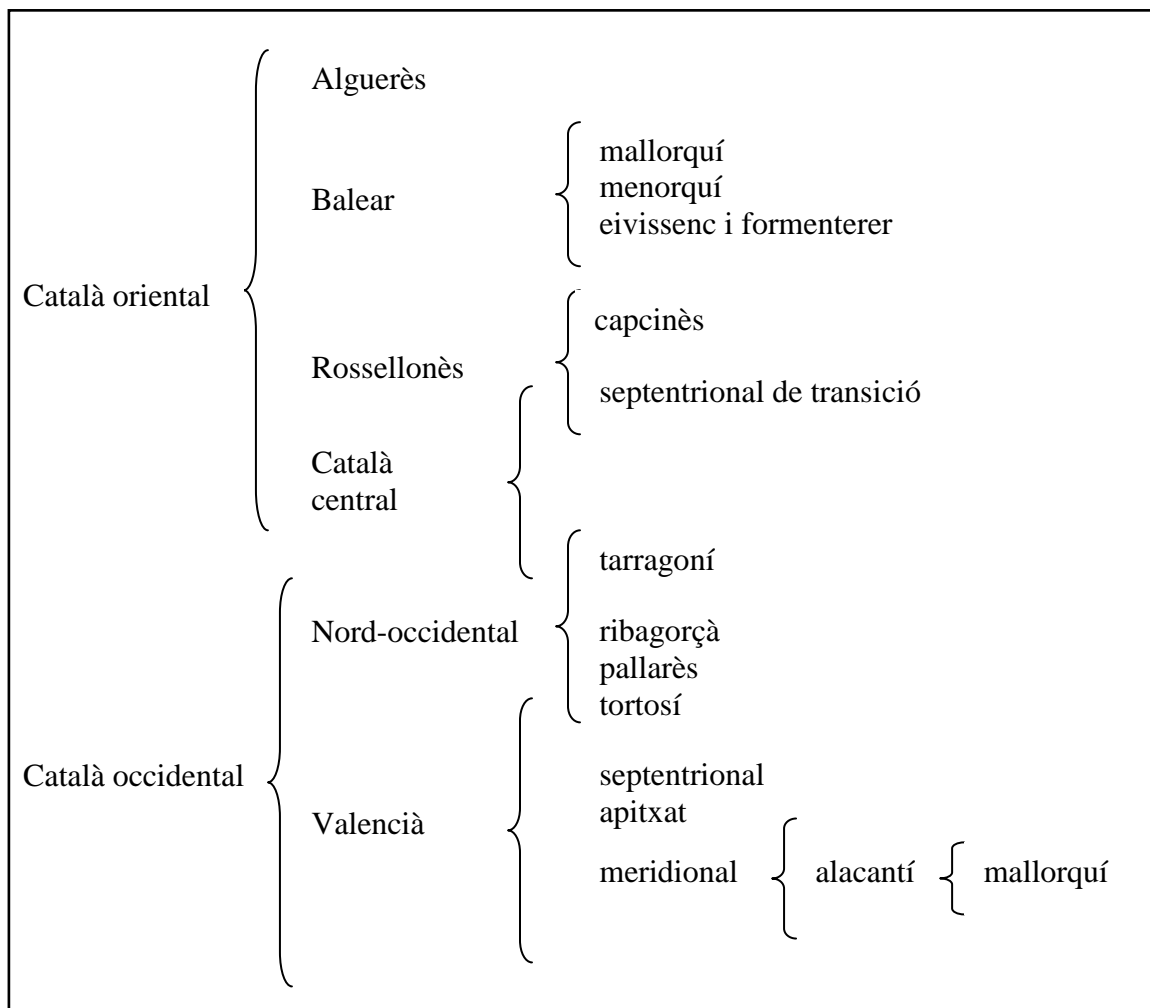
CLASSIFICACIÓ DIALECTAL

Tota llengua sol presentar dues cares: d'una banda, la històrica, de tendència disgregadora, resultat de l'evolució *in situ* d'una llengua originària de la qual s'ha després (per ex., el català respecte del llatí), modificada, en el cas del català, per factors geogràfics (les serralades, per ex., són fronteres de comunicació), factors històrics com el substrat o llengua anterior a la romanització (per ex., l'íber), el superstrat o llengua sobrevinguda (com per ex., l'àrab), l'adstrat o una llengua veïna (l'occità, l'aragonès) o factors interns a la llengua mateixa; d'altra banda, l'estàndard, d'impuls unificador, que tendeix a llimar diferències dialectals, que facilita la comunicació entre els seus usuaris i que esdevé la llengua de l'administració, de l'escriptura, dels mitjans de comunicació.

Aquí ens ocuparem de la llengua històrica, un sistema lingüístic que es realitza a través de subsistemes diversos o dialectes (el rossellonès, el valencià, el mallorquí, etc.). Així com hi ha llengües històriques que comprenen dialectes força diferenciats (per ex., la *langue d'oïl*, amb el való, el normand, el francià, etc.), la llengua històrica catalana presenta un mosaic no gaire diferenciat de varietats dialectals que permet una intercomunicació còmoda. A l'edat mitjana aquesta situació era encara més marcada de manera que resulta difícil distingir, per criteris lingüístics, l'escrit d'un valencià, del d'un mallorquí o del d'un barceloní. Tothom diu *mà, dit, braç, neu, mut*, etc. enfront del cast. *mano, dedo, brazo, nieve, mudo*, etc., i, per això, el català constitueix una llengua enfront del castellà. Tanmateix les diferències existien, existeixen. I els atlas lingüístics en donen compte, com també dels seus elements comuns; però també, segons les àrees del nostre domini, uns diuen *llombrígol* i altres *melic*, uns *cop de puny* i altres *punyada*, per no citar exemples de més notable variació com *ullals, claus, canines, avellaners, dentons, colmillos, colomellos*.

Un dialecte és la particularitat que adopta un sistema lingüístic, una llengua històrica, en una àrea determinada, on ve delimitat generalment per un seguit d'isoglosses o línies imaginàries que separen territorialment dos trets; per ex., el rossellonès per la que separa (*jo*) *cant*[i] de *cant*[u], *canç*'[u] de *canç*'[o], *belleu* de *potser* (o *poder*), etc.

La dialectologia, que estudia els dialectes, intenta fer-ne una classificació, tasca difícil, complexa, perquè a la dificultat de traçar fronteres (que no solen ser lineals sinó feixos d'isoglosses) s'uneixen diferències internes relacionades amb el polimorfisme, el canvi de generació o la influència de l'estàndard. Es tracta de fenòmens històrics, socials, revessos a una classificació. No és com classificar papallones. Per això, alguns dialectòlegs, en lloc de parlar de dialectes, per a ells de difícil fixació, parlen de límits de trets dialectals, perquè sovint aquests no se superposen sinó que a cada tret correspon una isoglossa de límits no coincidents i fins i tot allunyats. Tanmateix una classificació aproximativa és possible:

En aquesta classificació, prescindim del *salat* (anomenat així per l'ús de l'article *es, sa* [< llat. IPSU, IPSA], usat des de Blanes a Begur i a Cadaqués), ja que es troba en recessió i no compta amb altres característiques distintives, i del *xipella*, que ocupa poblacions disperses de l'est de la Seu d'Urgell, la Segarra i la Conca de Barberà, per la languidesa d'ús de la seva característica, [e] final > [i], especialment als plurals femenins (per ex., *lis vaquis*). Hi afegim, dins el valencià meridional, un subsubdialecte, l'*alacantí*, per posseir característiques pròpies.

CATALÀ ORIENTAL/CATALÀ OCCIDENTAL

La major part de dialectòlegs estan d'acord a admetre una primera divisió del català, una macrodivisió en dos grans blocs, el català oriental i el català occidental, a partir d'una selecció d'uns pocs trets; a propòsit de l'escassa fragmentació medieval de la qual parlàvem, davant un escrit d'aquesta època, sovint ens hem de conformar dient que el text és occidental o oriental, sense, però, anar més enllà en la seva localització diatòpica.

Alguns d'aquests trets diferenciadors que oposen català oriental i català occidental són: a) [a], [e] diferenciades o neutralitzades en [ə] (cat. occ. *p[a]lleta*, derivat de *palla* i *p[e]lleta*, derivat de *pell*, enfront de cat. or. *p[ə]lleta*, derivat de *palla* i de *pell*); b) [o], [u] diferenciades o conflüides en [u] (cat. occ. *c[o]queta*, derivat de

coca, i *c[u]queta*, derivat de *cuca*, enfront de cat. or. *c[u]queta*, derivat de *coca* i de *cuca*); *c*) elisió o no de [j] del segment [jʃ] de mots com *cuixa* (cat. occ. *cu[jʃ]a* enfront de cat. or. *cu[ʃ]a*); etc. Veurem altres característiques que oposen aquests dos grans blocs dialectals al llarg dels volums que seguiran.

Notem tanmateix: 1) que pot haver-hi excepcions (quasi tot el mallorquí fa *pl[o]rar*, per tant, no inflexiona la [o] àtona en [u], com fa el cat. oriental); 2) que les isoglosses que separen un bloc de l'altre (o d'un dialecte d'un altre) no sempre se superposen sinó que formen feixos, trinxes on aquelles s'interfereixen.

Característiques dels dialectes catalans

CATALÀ OCCIDENTAL

a) Català nord-occidental

Al nord limita amb l'aranès, dialecte gascó de l'occità, del qual es troben algunes influències com *milloc* 'blat de moro' o *auca* 'oca' a causa de les relacions laborals i comercials. A l'oest, presenta dos tipus de fronteres amb l'aragonès (o el castellano-aragonès): al nord de Tamarit de la Llitera, on es troben dialectes constitutius (derivats *in situ* del llatí vulgar), les isoglosses s'acosten i se separen, formant un feix; al sud de Tamarit, en canvi, àrea de dialectes consecutius, transferits per repoblaments arran de la Reconquesta, aquelles isoglosses cavalquen les unes sobre les altres, constituint pràcticament una frontera lineal, tret del Matarranya on es troben característiques singulars (com la diftongació de la *e* oberta arcaica: per ex., *piel*, *pial* 'pèl'). La frontera amb el cat. oriental segueix la línia divisòria de les conques fluvials.

Algunes característiques: article *lo* (*lo camí*), que esdevé article personal (*lo Joan*), desinència *-o* de la pers. 1 del present d'indicatiu (*canto*) i desinència *-e* de la pers. 3 del mateix temps ([ell] *cante*), freqüència de [tʃ] (*txartxa*), alternativa de les desinències *-o*, *-os*, *-o*, *-on* a les més tradicionals *-a*, *-es*, *-e*, *-en* del present de subjuntiu (*que corro*, *-os*, *-o*, *-on*) amb les quals conviuen, lexemes com *moixó* 'ocell', *palmar* 'lleixa', *trebol* 'trespol', *galleta* 'galleda', etc.

Comprèn aquests subdialectes: *pallarès*, *ribagorçà* i *tortosí*.

El *pallarès*, amenaçat per la sagnia del despoblament, destaca pel seu arcaisme afavorit per un evident aïllament geogràfic. Notem la [ɛ] < *-ai-* (*f[ɛ]t* < *fait* < FACTU; *prim[ɛ]r* < PRIMAIRU < PRIMARIU), la variant sonoritzada dels demostratius *aguet* 'aquest', i *aguell* 'aquell', la [j] de *puiar* 'pujar', *maior* 'major', l'article plural masculí *les* (*les hòmens*), imperfets en *-iva*, *-eva* (*bativa*, *bateva*), la negació amb *cap* (*no vinrà cap*), lexemes com *lleu* 'prompte', *aulesa* 'dolentia', *clap* 'pollancre', *retjo* 'fort, rígid'.

El *ribagorçà* constitueix com un pont entre el català i l'aragonès, des de Tamarit a Benasc, aquest amb parlars de transició cap a l'aragonès, amb el qual comparteix trets com les oclusives (i F) + *l* palatalitzades (*pllorar*, *bllau*, *flor*), la *z-* ensordida (*cossa*), [tʃ] en lloc de [dʒ] (*txent txove* 'gent jove'). Són afinitats amb el *pallarès* la [ɛ] procedent del diftong *-ai-* (*prim[ɛ]r*), la [j] de *puiar*, els imperfets en *-eva*, *-iva*. Destaquen els morfemes de plural femení *-as/-es* (*vacas/vaques*), la no restitució de *n* en el plural dels antics proparoxítons acabats en nasal (*homes* enfront de *hòmens* [*< HOMINES*] de la resta dels dialectes occidentals), demostratius de tres graus (*açò*, *això*, *allò*), la preposició *enta*, *enda* 'vers, cap a' i mots com *torterot* 'turmell', *ratxa* 'cugula', *cotxo* 'gos'.

El *tortosí*, que ocupa en sentit estricte el Baix Ebre i el Montsià, i en sentit més lat podria estendre's el nom a la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Matarranya, els Ports de Morella i el Maestrat, constituint una àrea de transició entre el nord-occidental (article *lo*, *moixó* 'ocell') i el valencià (-*bl-*, -*gl-* aproximants, [ell] *cant*[a], *en* 'amb', *carrasca* 'alzina'); de tota manera, cal tenir en compte algunes característiques pròpies dels parlars del Matarranya (diftongació de la *e* oberta arcaica; *piel*, *pial* 'pèl'; [θ] de *be*[θ]ons 'bessons'). El *tortosí* estricte coneix arcaïsmes (*pagor* 'por'), arabismes (*baldana* 'botifarra d'arròs') i mots específics com *escuranda* 'vaixella per escurar', *creixent* 'llevat'.

b) Valencià

El valencià s'estén per la part oriental de l'antic «Regne de València», quedant fora del seu àmbit lingüístic les terres que van de l'Alt Millars a la Vall de Cofrents, ocupades des del s. XIII per aragonesos i assimilades al castellà des del s. XV. Requena i Villena, d'expressió castellana, van ser annexionades el 1836 a les províncies de València i Alacant respectivament; Asp i Monfort formen un illot castellà com a conseqüència del repoblament realitzat després de l'expulsió dels moriscos (1609). L'horta d'Oriola, tradicionalment de parla catalana, va sofrir substitució lingüística des del s. XVII pel poblament amb gent castellana ulterior a la marxa dels moriscos i per l'atracció demogràfica de les Pies Fundacions del cardenal Belluga. Topònims com *Hortanova* o apel·latius com *pancha* són testimonis de l'anterior capa lingüística.

Algunes característiques generals: article *el*, sufix *-ada* > à (*cremà* 'cremada'), preposició *en* 'amb', desinència *-a* de la pers. 3 del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació ([ell] *cant*[a]), persona 1 del present d'indicatiu d'*haver*, [jo] *ha* 'he' (*ha caminat* 'he caminat'), imperfets de subjuntiu en *-ara*, *-era*, *-ira* (*cantara*, *volguera*, *sentira*), arcaïsmes (*llavar* 'rentar', *colp*, *badomia* 'niciesa'), arabismes (que ofereixen una nòmina més rica que a altres territoris perquè els musulmans hi van romandre fins al 1609: *Alzira*, *Albalat*, *bellota*, *atzucac*), aragonesismes que són herència de la participació d'aragonesos en el repoblament del País Valencià (*sinse* 'sense', *gemecar* 'gemegar', *villabarquí* 'filaberquí'), mots propis (*voler* 'estimar').

Els subdialectes són: *valencià apitxat* o *central*, *valencià septentrional* i *valencià meridional*.

El *valencià apitxat* va del Camp de Morvedre a la Ribera, amb ciutats importants com València, Sagunt i Alzira, i es caracteritza per l'apitxament o ensordiment de [z] > [s], [dz] > [ts], [dʒ] > [tʃ] (*ro*[s]a, *a*[ts]ucac, *via*[tʃ]e), el betacisme ([b]aca) i el perfet simple (*aní* 'vaig anar').

El *valencià septentrional*, amb parlars de transició cap al nord-occidental, com hem dit, es caracteritza per la realització de [dʒ] com a [ʒ], [jʒ] (*viage*, *viaige* 'viatge'), la despalatalització de [jʃ] en [js] (*ca*[jʃ]a > *ca*[js]a), l'ús poc estable de la [v] labiodental, l'article *lo*, la desinència *-o* de la pers. 1 i *-e* de la pers. 3 del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (*canto*, *cante*), l'emmudiment de la *-r* dels infinitius (*fé* 'fer') i de la *-t* del grup *-nt* final (*ven* 'vent'), algun arabisme (*farda* 'esquirol') i mots propis (*merita* 'fredeluga', *fleitera* 'formatgera').

El *valencià meridional* va de la Ribera al Baix Vinalopó i presenta afinitats amb el valencià septentrional ([v] labiodental, *-t* muda dels grups *-nt* i *-lt* finals [*cen* 'cent', *molt* 'molt'], perfet perifràstic) i especificitats com l'harmonia vocàlica exercida per la *o* i *e* obertes sobre la vocal final *a* (*d*[ɔ]n[ɔ] 'dona', *t*[ɛ]rr[ɛ] 'terra'), que es manifesta d'una manera especial al sud de la línia Biar-Busot, que separa l'anomenat *alacantí*;

aquest límit simbòlic correspon *grosso modo* al que es va pactar pel Tractat d'Almirra entre Jaume I i Alfons X de Castella, ampliat el 1304 a favor dels monarques catalans i que coincideix amb una frontera geogràfica (Serra de Mariola i d'Aitana), administrativa («governació» d'Oriola) i religiosa (diòcesi d'Oriola), amb més facilitats de comunicació amb Múrcia i la Manxa que amb València. Entre els trets més característics cal citar la diferenciació del diftong [ɔw] o [ow] en [aw] (*pau* 'pou', *au* 'ou'), caiguda extrema de la -d- (*sea* 'seda'), reducció [jʃ] > [ʃ] (*ca[ʃ]a* 'caixa'), els demostratius *astò*, *això*, *allò*, arcaïsmes (*orellal* 'arracada') i força castellanismes (*varraco* 'verro', *assul* 'blau').

Encara dins l'alacantí hem d'esmentar el *mallorquí* residual de la Vall de Gallinera i, especialment, de Tàrbena, estès a altres poblacions de la Marina (Xaló, Llíber, Pedreguer). Unes 150 famílies mallorquines, a principis del s. XVII, van colonitzar aquelles terres quasi abandonades a causa de l'expulsió dels moriscos. A Tàrbena es conserva l'article salat (*as cavall* 'el cavall'), l'article personal (*an* 'en') i vocables com *oruga* (val. *gruga*), *melicotó* (val. *malacató*), *crosses* (val. *crosses*), *escanyat* 'enrogallat'. Fora de Tàrbena es troben esquitxos del mallorquí en mots com *tudar* 'fer malbé', *malavejar* 'maldar', *gruixat* 'gruixut'.

CATALÀ ORIENTAL

a) Català central

A l'oest ve delimitat pel límit amb el català nord-occidental i al nord, amb el septentrional de transició per una isoglossa, *cant*[u]/*cant*[i], vigent a principis del s. XX. Es va convertir en el dialecte de referència per a la llengua literària per la seva demografia, el seu distanciament del castellà, la seva producció literària i per contenir la capitalitat, Barcelona, amb la seva força expansiva cap als altres dialectes.

Entre les seves característiques fonètiques, a més de la neutralització de *a*, *e* àtones (*casa*, *home*), del pas de [o] > [u] àtona (*c[u]rral* 'corral') i de la [j] no sensibilitzada en el diftong del segment [jʃ] (*cu[ʃ]a*), notem la palatal fricativa, sorda o sonora, [ʃ], [ʒ], de *xinxà* i *jugà* (i enfront de les africades de la major part de l'occidental), l'emmudiment de la labial i/o de la dental final dels grups MP, NT, LT (*cam* 'camp', *ven* 'vent', *mol* 'molt'), la iodització per la qual els grups llatins -C'L-, -G'L-, -LJ- esdevenen [j] (PEDUC'LU > *poi*, REG'LA > *reia*, TALIARE > *taiar*) en una àrea compresa entre el Ter, el Llobregat i la frontera amb l'occidental (amb exclusió de Barcelona); es tracta d'una articulació subestimada, sense prestigi, a causa de la pressió del model barceloní i de la llengua escrita, que no ha acollit aquest tret. En morfologia, s'usa l'article *el*, *la*, que s'ha estès parcialment a l'article personal (*l'Andreu*, *la Maria*, *l'Eulàlia*, però *en Joan*, en pugna ja amb *el Joan*) i en lèxic, a més de l'ús d'alguns mots característics (*bola* 'betum', *broca* 'agulla (del rellotge)', *eixavuirar* 'esternudar', *micaco* 'nespra del Japó'), és forta la tendència a substituir formes clàssiques (*torcar* → *eixugar*, *fregar*; *amollar* → *deixar anar*).

Dins el català central, es poden distingir el *català septentrional de transició* i el *tarragoní*.

El *català septentrional de transició* participa de les característiques del català central, però també d'algunes del rossellonès sense que faltin les seves pròpies. Comprèn *grosso modo* la part septentrional de les comarques de l'Alt Empordà, el Ripollès, la Garrotxa i la Cerdanya, tot i que aquesta apareix sovint amb característiques diferents, entre les quals les d'influx francès (*llapí* 'conill', *ficela* 'cordill'). En fonètica,

notem la *o* tancada en *flor, olla, hora*, d'acord amb la *o* també tancada del llatí (i que el rossellonès tancarà en [u]); en morfologia, les variants *soms* 'som', *sous* 'sou' del present d'indicatiu de *ser*, el reforç consonàntic de la desinència de la persona 1 del present d'indicatiu *cànt*[ut], *cànt*[uk], les formes proparoxítones *néixere* 'néixer' i *conèixere* 'conèixer', l'infinitiu paroxíton *fúger* 'fugir', o el radical labialitzat de *crevem* 'creiem', *crevia* 'creia'. En lèxic tenen afinitat amb el rossellonès *cel de la boca* 'paladar', *tacos* 'galteres', *gargaix, es-* 'gargall' i són mots propis *vessana* 'unitat de mesura agrària', *cap-rodo* 'rodament de cap'.

El *tarragoní* és un subdialecte de transició entre el català oriental i el català occidental, visible per les isoglosses que gradualment i irregularment van d'oest a est: *redó/rodó, ploia/plovia, mos/ens*, etc. Participen de les solucions occidentals la [tʃ] i la [dʒ] inicials i postconsonàntiques (*gan*[tʃ]o, [dʒ]endre), la [j] que precedeix la [ʃ] i la [ʒ] (*col*[jʃ], *afe*[jʒ]ir), la restitució de la nasal dels antics esdrúixols (*hòmens* 'homes'), mots com *moixó* 'ocell', *camí* 'vegada'. Mostren la peculiaritat del tarragoní el manteniment de la [v] labiodental de [v]i, [v]aca (amb tendència al betacisme en les generacions joves), estesa a la -b- (< -p-) per dissimilació en contextos bilabials (*pu*[b]ill > *pu*[v]ill); la geminació de [ɲ] i [ʎ] intervocàliques (*ca*[ɲɲ]a 'canya', *ra*[ʎʎ]a 'ratlla'), variants com *aquet, aqueta* 'aquest, -a' o mots com *guino* 'avar', *enxaneta, romesco, xorc* 'brut'.

b) Rossellonès

El rossellonès o català septentrional es parla -cada cop menys, per la competència del francès- a les comarques del Rosselló, el Vallespir, el Conflent i el Capcir. Té per base el llatí parlat entre les Corberes i les Alberes, sovint amb una paral·lela evolució amb l'occità. La frontera amb aquest és constituïda per un seguit d'isoglosses gairebé sempre superposades (*tu/tü, coll/caulet, groc/jaune*, etc.); però el Capcir, com veiem més avall, es mostra fortament occitanitzat. En fonètica hem de ressaltar la manca de mots (o sintagmes) proparoxítons (*botànica, guarda-mè*), la manca de valor fonològic opositiu e/ɛ, o/ɔ (no es distingeix fonològicament *Déu* de *deu*, o *ós* de *os*; en aquest darrer cas, l'oposició funciona d'una altra manera, és a dir, ['us]/[os] perquè la [o] > [u], com *m*[o]sca > *m*[u]sca); el segment àton final -ia perd la -a (*gabi* 'gàbia'); la [ʃ] final es redueix a [j] (*calai* 'calaix'); abunden les assimilacions consonàntiques (*redd*[u]r 'rector', *dissa*[dd]e 'dissabte'). En morfologia, en una part del dialecte es perd la nasal del plural dels mots aguts (*camís* 'camins'), l'article plural *els* es realitza *el* o *es* davant consonant (*el cavalls, es cavalls*); el present d'indicatiu té la desinència -i (*canti*), estesa a l'imperfet i condicional (*cantavi, cantariï*), les pers. 4 i 5 del present d'indicatiu de *ésser*, són, *sem, seu*, i són de destacar participis com *naixit* 'nascut', *vencit* 'vençut'. En sintaxi, l'única marca negativa és *pas* (*vinrà pas*). En lèxic es registren alguns arcaïsmes (*ca, eixir, guarir*), qualche castellanisme (*menos, hasta*), molts occitanismes (*peirer* 'paleta', *cornes* 'banyes', *cavalla* 'egua') i francesismes (*mere* 'batlle', *ancra* 'tinta'); però la personalitat rossellonesa, respecte dels altres dialectes catalans, brilla en casos com *oliu* 'olivera', *pallago* 'noi', *llipoter* 'arboç'.

El *capcinès*, com hem dit, és un subdialecte molt occitanitzat, com es fa ostensible en trets que apareixen en els mots *paire* 'pare', *posoll* 'poll', els possessius *miu, tiu, siu*, i mots com *tampar* 'tancar', *tet* 'teulada'. La transició cap a l'occità es nota en la semilabialització de la /u/ llatina en [oe]: *toe* 'tu' (oc. *tü*).

c) Balear

Parlat a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, té per base el català, d'encuny oriental, transferit pels colonitzadors que s'hi van instal·lar després de la conquesta cristiana. L'adscripció al català oriental s'evidencia per la neutralització de *a, e* àtones, la iodització (*paia* 'palla') -que pot arribar al grau zero (*paa*)-, la manca de [j] en casos com *ca[ʃ]a* 'caixa', *pu[ʒ]ar* 'pujar', variants idiosincràtiques compartides amb el català oriental peninsular (*jonc, heura* i *dimarts*, en comptes del cat. occ. *junc, hedra* i *dimats* respectivament), incoatus en [ə] o [ɛ] (*serveisc, serveix*), cert vocabulari (*mirall* i no *espill, llobrígol* i no *melic*); cal afegir els cognoms baleàrics corresponents a topònims de l'àrea oriental (*Manresa, Blanes, Valls, Mataró, Begur*). Entre les característiques més esteses citem la neutra tònica arcaica (< Ē llarga, ǃ breu llatines: *c[ə]ba* < CEPA), que ocupa la major part de Mallorca, la meitat de Menorca i dos terços d'Eivissa; la [v] mantinguda fidelment ([v]aca); la geminada [ll] no palatalitzada procedent dels grups llatins -T'L-, -D'L-, -JL- (*espatla, motlo, batle*); l'article personal *en, na, n'*, fidel a la llengua antiga (*en Joan, n'Andreu, na Maria*); l'article derivat de IPSU, IPSA, *es cap, (amb) so cap, sa cama, es braços, es (ets) al·lots, ses comes*, que contrasta amb l'ús de *el, la* davant mots que impliquen respecte o volum i en frases fetes (*el rei, la Mare de Déu, a les bones*; només a Pollença *eu cap, la nina*, etc.); la desinència zero en la pers. 1 del present d'indicatiu (*cant, sent*), la desinència -am, -au del present d'indicatiu de les pers. 4 i 5 dels verbs de la 1a conjugació (*cantam, cantau*), la vocal temàtica à (i no *e*) de l'imperfet de subjuntiu dels verbs de la 1a conjugació (*cantàs, -asses*, etc.), arcaïsmes (*capell* 'barret', *talent* 'gana', *torcar* 'eixugar', *arena* 'sorra', *fus* 'fòs') i arabismes (*Omar, Algaida, almud* 'unitat de mesura', *a betzep* o *betzef* 'a dojo', *estormia* 'puf rústic').

No són trets tan generals la [o] àtona mantinguda a Mallorca (tret de Sòller) (*d[o]nar*), que es tanca en [u] per harmonia vocàlica amb la [i] tònica (*b[u]cí* 'bocí'); la pèrdua de la vocal final del segment àton -ia (*famili* 'família', *rabi* 'ràbia'); la palatalització en poblacions mallorquines de [k], [g] davant vocal central o anterior i en posició final ([k̞ap], [ku̞k̞]); algunes pèrdues de -s- intervocàlica (*roegar* 'rosegar'; *camia* 'camisa'); la combinació acusatiu-datiu (*el me dónes* [el llibre] 'me'l dónes').

El *menorquí* es caracteritza pel progrés de la desinència -és, -essis, etc. (en comptes de -às, -assis, etc.), certs canvis semàntics (*fesols* 'pèsols', *de veres* 'de pressa'), mots vius que la normativa ha recuperat (*arranjar, aranja* 'pomelo') i lexemes propis (*vinjolita* 'oreneta', *vamellara* 'naturalment, és clar que sí'); per mor de la presència britànica a l'illa durant el s. XVIII, ha rebut alguns anglicismes (*boínder* 'balcó cobert', *xoc* 'guix (d'escriure a la pissarra)').

L'*eivissenc*, a més de l'ús de l'indefinit (*cantí, cantares*, etc.) i el manteniment de la nasal en plurals com *hòmens*, té un pòsit de preciosos arcaïsmes (*quelcom, llagui* 'destorb', *mels de sa cara* 'pòmuls'), exhibeix força mots propis (*tatar* 'guaitar', *tol·lar* 'atalaiar') i manifesta una remarcable influència del valencià a causa de les seves freqüents relacions comercials, marineres i eclesiàstiques (*paloma* 'papallona', *amprar* 'manllevar', *gord* 'gras').

d) Alguerès

És el dialecte més singularitzat dins el conjunt català, especialment per la influència de l'adstrat sard i de l'italià. És una varietat del català parlat a l'Alguer des

del s. XIV pels catalans que, després d'expulsar els seus habitants, hi va instal·lar Pere el Cerimoniós per tal de tenir gent addicta a la corona.

Si situem l'alguerès dins el català oriental és sobretot en aplicació de criteris com el pas [o] àtona > [u] ([dur'o] 'dolor') i el de les vocals àtones *a*, *e* a una vocal [a], central com la [ə] (*c[a]val* 'cavall', *n[a]bot* 'nebot'), així com els incoatius en *e* (*parteix*). Entre altres característiques, unes són imputables a l'arcaisme, com la /v/ labiodental ([v] *al* 'vall'), l'article *lo*, les formes plenes dels pronoms personals (*ma* 'em', *ta* 'et', *sa* 'es'), la desinència zero de la pers. 1 del present d'indicatiu (*cant*), com en balear, o mots com *flastomar* 'blasfemar', *ixir* 'eixir, sortir', *gonella* 'faldilla'; altres característiques són tributàries dels dialectes sards, com el rotacisme de la -d- intervocàlica i de la -l- intervocàlica o precedida de consonant (*munera* 'moneda', *vira* 'vila, vida', *ungra* 'ungla'); la conversió en *l* de la *r* + consonant (*talda* 'tarda'), potser la despalatalització de [ɲ] i [ʎ] en posició final (*an* 'any', *gal* 'gall'), el sufix diminutiu -*edo* (*porquedo* 'porquet'), l'anticipació del participi a l'auxiliar en frases interrogatives (*venguti sés?* 'has ningut?') o una munió de vocables (*murendu* 'ase', *eba* 'egua'). La influència espanyola, especialment en l'administració, ha deixat mots com *aguardar* 'esperar', *juria* 'mongeta', *pusemento* 'cambra' i el superstrat italià, a través de l'escola i els mitjans de comunicació, es manifesta en unitats com *fra* 'entre', *sècol* 'segle', *dirit* 'dret'.